

ЖОВТИЙ КНЯЗЬ (СТИСЛО)

Василь Барка

Мати наряджає доню й радіє. А в душі тривога — навіщо чоловіка знову повели в сільраду. Мабуть, знову — давай як не гроші, так хліб.

Оленка несміливо питає, чи можна їй не йти до церкви, а то з неї сміються і вчителі, й учні. Син-первісток підкорився загалові і вважає віру пережитком. Мати сказала дочці, що коли дражнитимуть, хай промовчить. "їхнє зло щезне, а правда — ніколи". Дуже картала себе за те, що розгнівалася, коли Оленка принесла кілька поганих оцінок.

Хлібороби села Кленоточі, зібрані в сільраду, слухали промовця з окунюватими очима, в яких виблискувала жорстокість. Він починав здалеку, а закінчував "корчуванням" несвідомих елементів і зметенням їх "з лиця землі". Мирон Данилович Катранник подумав: "Так би зразу й сказав — давай весь хліб, бо вб'ємо! — як здобичник. А то кружить змієм і мучить!"

Григорій Отроходін дивився на селян і думав, що вони — жуки з заскорузлими мізками, а глядять, як шляхта. І на кого? А він відчуває свою правоту: постанова є — і виконай, чого б це не коштувало. Мирон Данилович думав, що хай уже він пропаде, а чим сім'я винна? "І до кого вдатися? Чого з ненашої сторони лізуть, сиділи б вдома... Ну, частину бери, і нам зостав; так куди там! Весь хліб дай, а сам згинь. Ми ж не ліземо до них. От пішли б по Москві і в хату цього гризуна теж, і почали ритись: борошно сюди, картоплю сюди — все, все. А тепер спухніть з голоду! Не йдем же. Коли б і могли, не підем".

Микола, побачивши міліціонерів та партійців, злісно промовив: "Хліботруси!" Андрій і собі: "А ми ні: ми хліботруди".

Вигляд промовця нагадав Катраннику страшного звіра, ящера, який часто йому снівся. Священик порадив йому не впускати оману в серце, жити любов'ю та молитвою.

Отроходін ішов по вулиці й думав, що не так уже тут і погано — зелень, вранішня роса. Тільки раз він припустився помилки, закрутив роман із секретаркою, котра виявилася "з бухарінським нахилом". Тепер він старається з усіх сил, щоб дійшли чутки про його ентузіазм і його просунули "вгору" — до орденів, "путьовок", премій.

У неділю люди стояли останній день у церкві, слухали проповідь священика й плакали. Мати Катранника, Харитина Григорівна, думає, що в селі справді "розпились і розсобачились!" Стали непоштиві, насмішкуваті, злі. Тому й кара на них насилається.

Коли прийшла комісія описувати церковні речі, натовп полинув разом із нею. Стали ховати найкоштовніше під поли, за пазухи. Начальник сказав, що все одно знайдуть, і звелів знімати дзвони.

Дарія Олександрівна бачить, як у чоловіка, що не дотягував навіть до "середняка", бригада "двадцятип'ятитисячників" забрала все. У сусіда біля подвір'я школярі

скандують: "Куркуль! Експлуататор! Віддай хліб!" Сусід спокійно відповідає, що хай подивляться на його руки і ще чийсь. Діти зиркають на білі, м'які руки директора-партійця, а той сердито велить їм продовжувати.

На подвір'ї Катранників бригада вганяла в землю щупи, все перевернули, забрали хліб зі столу, бурячки з діжки, навіть квасолу, залишену на насіння.

Мирон Данилович розказав новину, що через їхню станцію проїжджали Молотов і Каганович, наказали розбивати кутки в хатах і виносити весь харч. Самі потім бенкетували у вагонах із м'ясом, напоями і всім іншим. Дружина остерігала його говорити при дітях, щоб не наганяти страху й щоб не сказали десь.

Уночі Мирон Данилович відкопав захований клунок із пшоном. Зварили ріденьку юшку, потай поїли. З тих пір у хаті оселився голод. Катранник ішов повз колгосп. На подвір'ї метушня — поздыхала худоба, забрана у селян. Тепер шукають винних. Коли проходив мимо будинку партосередку, почув постріл. Зайшли з рахівником, а там застрелився секретар райкому. На столі телеграма з Москви про те, що треба здати державі 90 % хліба, а далі — приписка рукою секретаря про те, що вік цього зробити не може. Потім Катранника викликали на допит, звеліли мовчати. Отроходін незлюбив цього спокійного чоловіка, який не втрачав своєї гідності, і вирішив будь-що зіпхнути свою жертву з життєвої дороги.

Надвечір до Катранників прибігли тітка Ганна і двоє дівчат. Вони принесли церковну чашу, що сяяла, як живий вогонь, попросили поради, де її краще сховати. Вирішили звернутися до бездітних пічників. Ті викопали яму, виклали її цеглою й замурували там чашу. При цьому був Андрійко. Потім пічник із дружиною Мар'яною виїхав працювати на цегельному заводі.

Після голодного сніданку прийшла до Катранників комісія. Уповноважений кинув: "Гляжу, ще живий! Де ти їжу береш, що не здихаєш?" Вражений до глибини серця, батько подумав: "Це мені смерті хочеш, присурганивши з своєї Москви, — за віщо? Тобі ж не зичу гибелі!" Знайшли закопані в городі бурячки, розкричалися, наче натрапили на скарбницю царя! Діти просили їсти, а дорослі зацитькували: терпи, дитино!

У магазині продавали якесь борошно, котрим люди труїлися. У робітника олійного заводу Катранник купив чотири кружки макухи, і тим трохи живилися. Від голоду діти не могли сидіти в школі, де їм розповідали, що їхні батьки — саботажники і як гарно в партії. Вони зробилися землісті, худі, як жердини, нагадували маленьких старичків. Шукали на закинутих садибах щось їстівне. А ще ж тільки осінь! Млин зробили як фортецю. Хто з людей хотів пробратися, били по чім попало, і ті часто падали мертві. Підводи їздили, збирали загиблих. Мирон Данилович вирішив поїхати на Воронежчину, де можна було поміняти одяг на хліб. Ледь протиснувся у вагон. Коли задрімав, злодії його ледь не обікрали. Сусід порадив не мінятися на борошно, бо одберуть, а взяти лузгу.

Бабуся занедужала й померла. Лузгу перемелювали та пересіювали, і її ледве що можна було їсти. Мирон Данилович дістав на цукроварні малясу. Малясник не став їсти навіть голодний собака. Катранник навідався знову до млина, бо Микола жовтів і

темнів, не став їсти. Звідти виходили Отроходін і Шкірятов з мішками борошна. На них кинулися голодні, але міліціонери відігнали. Мирон Данилович допоміг сусідові поховати старого, який був тяжко поранений при розстрілі, закопаний живцем і якось вибрався звідти та дістався додому, але голод його доконав. За це сусід сказав, що може скористатися одним з минулорічних кагатів біля цукроварні. Так Катранник роздобув трохи мерзлої картоплі.

Люди говорили, що диявол князює між людьми. Помер син Мирона Даниловича Микола.

Дарія Олександрівна вирішила поїхати з дітьми до міста. Кат-ранника забрали двоє й відвели до церкви. Там гнило в купках зерно, мерзла картопля. Сказали, щоб віддав чашу, яку сховав. Били, обіцяли дати зерна, але Мирон Данилович не сказав, де чаша. Селяни вирішили піти штурмом на млин, але їх розстріляли з кулемета. Одна куля зачепила й Катранника.

У місті — цегла і залізо, брязкіт і галас. Ніхто ні на кого не гляне. "Партійщина високого рангу і звання, з яскравими зірками на кашкетах і грудях, позиркує у виразі кислувато-погірдливої нудьги крізь шибки легкових автомашин, що мчать пришвидшено: бо ніколи! — позиркує на трупи, розсіяні по вулицях, і відвертається випасеними обличчями. Страшенна зайнятість — треба спішити на хронічні засідання в хмарі тютюнів і виголошувати без кінця промови про будівництво щастя".

Довго ходила Дарія Олександрівна з дітьми містом, але до прилавків з продуктами так і не доступилася. Одна жінка в черзі, помітивши зграйку метких підлітків, поскаржилася: "Тут крадуть гроші. І це привіялось від чужих. Злодійства в нас не було, ніхто дверей не замикав... Як хто вкраде курку, то десять літ згадують; кажуть: он пішли онуки того, хто курку вкрав". Дарія Олександрівна з дітьми, переночувавши таємно між дошками в лісоскладі, повернулася додому ні з чим.

Село нагадувало кладовище. Мирон Данилович занедужав. Думав про те, де дістати щось їстівне. Згадав про здохлого коня, якого закопали взимку. Зварили суп і їли, ледве перемагаючи відразу.

Настала весна. Мирон Данилович ходив з Андрійком, шукав їстівного — мишачі запаси зерна, падалішні колоски. Вирішили ловити горобців. Зловлений ховрашок був для родини щастям. Прийшов лист від косаря Калинчака, який запрошував Катранника на Північний Кавказ на заробітки. І Мирон Данилович, ледве ходячи, все ж зважився на поїздку. Коли він був у місті, потрапив у облаву. Селян посадили у вагони, завезли далеко, відкрили вагони й виштовхали людей у яр, а зверху пустили запалені бочки та шпали. Мирон Данилович дивом уцілів. Коли отямився, виповз із завалів. При цьому наткнувся на хлібину.

Ішов, ховаючись від "їх". Трапилося допомогти залізничникам, і ті пообіцяли підвезти на Кавказ.

У дорозі чув, як супутник його говорив: "Нищать хліб нарочито і розоряють до смерті. В начальство ставлять непридатних, щоб більше біди було".

Катранник найнявся на одній степовій станції конюхом. Працював, заощаджуючи

для сім'ї гроші, надсилав їх, не знаючи, чи дійдуть. Був без посвідки, тому незабаром його звільнили. Важко добирався додому. Ледве дійшов до подвір'я й помер на порозі з голоду, тримаючи для сім'ї хлібину в торбі.

Андрійко виловлював з річки черепашок, але його прогнали старші. Піймали пса і з'їли. Все частіше говорили про те, що почалося й людодство. Померла Оленка.

Мати вирішила взяти ті гроші, що батько заробив, і їхати до міста. Приїхали, але так у чергах нічого й не вистояли. Дарії Олександрівні вдалося обміняти за свою срібну застібку трохи борошна. Коли сідали на поїзд, натовп роз'єднав їх із Андрійком. Мати приїхала додому в надії, що син теж дістанеться додому, але його не було. Хлопець, якого течія внесла у вагон, побачив, що матері немає, і розгубився. Проїхав кілька станцій, вийшов, повернувся у зворотному напрямі й загубився. Доїхав до кордону з Білорусією. Один дядько порадив поїхати туди працювати — люди там добрі. Андрійко з хлопцями поїхав, усіх там узяли на роботу. Тягали гілля, трохи підживилися. Але сумував за матір'ю. А мати поїхала знову до міста шукати сина, та там і померла із зошитом Оленки в руках.

Андрійко повернувся. Його прихистили сусіди Петруни. Тітка була до нього дуже добра, підгодовувала хлопця, а йому так не вистачало матері. Вирішив поїхати на її розшуки. А перед тим пішов туди, де закопана була заповітна церковна чаша. Все було на місці. Коли відійшов і озирнувся, побачив, що там підводиться якесь полум'я. Обрисами воно нагадувало чашу, ту, яка має принести порятунок.

Критика, коментарі до твору, пояснення (стисло):

У романі В. Барки "Жовтий князь" реалістично змальовано жорстоку трагедію голодомору 1932-1933 років, переданий психічний стан людини під час голоду, метафізичне (духовне) пояснення апокаліптичних процесів у тоталітарному суспільстві. В образах членів родини Катранників утілені кращі риси українського національного характеру: безмежна доброта, всепрощення, терплячість, віра, любов до ближніх, збереження традицій роду та народу. Основна ідея твору — це усвідомлення всеперемагаючого оптимізму українців (образ церковної чаші), вміння зберегти людську гідність, високу духовність за будь-яких обставин.